

ПІДГОТОВКА МАГІСТРІВ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В статье анализируется психологический аспект педагогической подготовки студентов магистратуры к научно-исследовательской деятельности; освещается опыт подготовки магистров образования в процессе изучения педагогики высшей школы.

Ключевые слова: магистр, творческие возможности, компетентность, научно-исследовательская деятельность, готовность к научной деятельности студентов.

In the article the psychological aspect of pedagogical preparation of students of city council is analysed to scientifically-research activity; experience of preparation of master's degrees of education is illuminated in the process of study of pedagogics of higher school.

Key words: master's degree, creative possibilities, competence, scientifically-research activity, readiness to scientific activity of students.

Розвиток України, що визначається у загальному контексті європейської інтеграції, з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури, приєднання України до Болонського процесу, передбачає розбудову національної системи вищої освіти з урахуванням загальних принципів побудови систем вищої освіти Європейських країн. Реформою вищої освіти в Україні здійснюється перехід до динамічної ступеневої підготовки фахівців, запровадження сучасних підходів інтеграції вищої освіти і науки у справі підготовки магістрів; оволодіння ними інноваційними технологіями.

В останні роки активно розробляється концепція університетської педагогічної освіти (А. М. Алексюк, Л. Г. Коваль, Л. С. Нечепоренко, В. В. Сагарда), досліджується методологія та історія педагогічної освіти в Україні та за кордоном (О. В. Глузман, В. І. Луговий, В. К. Майборода, Л. П. Пуховська), здійснюється пошук шляхів підвищення результативності підготовки студентів магистратури (В. Є. Берека, В. І. Бондар, О. Г. Мороз, З. І. Сліпкань).

Метою цієї статті є висвітлення психолого-педагогічного аспекту з проблеми підготовки студентів магистратури до науково-дослідної діяльності.

Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особистості, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра або спеціаліста здобула повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання достатні для виконання завдань та обов'язків інноваційного характеру (Закон «Про вищу освіту», 2002 р., стаття 1) [3].

Вивчення педагогічних дисциплін – важлива умова формування педагогічної культури науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу будь-якого профілю. «Посади педагогічних і науково-педагогічних працівників можуть обіймати особи з по-

вною вищою освітою, які пройшли спеціальну педагогічну підготовку» (Закон України «Про вищу освіту», 2002 р., стаття 48, п 1) [3]. Означене дає підстави для формулювання мети, змісту, обсягу та завдань до педагогічної науково-дослідницької діяльності.

Основним змістом діяльності вищого навчального закладу стає формування інноваційного освітньо-виховного середовища, що передбачає: зміну організації і змісту освіти з метою інтеграції у світовий освітній простір; оптимізацію кадрового забезпечення; комплексне вдосконалення професійної майстерності педагогів. через опанування інноваційними і дослідно-експериментальними видами діяльності.

Разом з тим, пізнання психолого-педагогічних закономірностей процесу навчання і виховання у вищій школі залежить від того, як і на якому методологічному, теоретичному, методичному і практичному рівнях будуються педагогічні дослідження.

Глибоке розуміння суті педагогічних явищ, інноваційне розв'язання неординарних педагогічних завдань неможливе без оволодіння методами наукового пізнання, ознайомлення з логікою дослідницького процесу, досвіду аналізувати і передбачати його подальший розвиток.

Підготовка студентів магістратури до науково-дослідницької діяльності необхідна не тільки для проведення досліджень, а й у навчально-виховній практиці у вищому закладі освіти, що потребує вміння визначати мету і завдання своєї діяльності, пріоритетних шляхів удосконалення організації різних педагогічних процесів тощо.

На етапі реформування освіти організація та проведення педагогічних досліджень у вищій школі є актуальним і складним процесом, що будується на основі діяльнісного, особистісного, системно-структурного підходів.

У Житомирському державному університеті імені Івана Франка проводиться систематична підготовка студентів магістратури до цього виду діяльності. В курсі педагогіки вищої школи ми знайомимо магістрів з теорією, методологією і методикою педагогічного дослідження. На початку навчального року кожен магістрант отримує тему дослідження за власним бажанням.

Незалежно від його виду (історичне, теоретико-експериментальне, методичне), магістрант за допомогою науково-педагогічного працівника окреслює загальні контури наукового пошуку, визначає орієнтири та основні етапи, формулює дослідницькі завдання. Ця теоретична діяльність проводиться дослідником при вивченні літературних джерел. Ознайомлення з вихідною інформацією супроводжує процес дослідження, на перших етапах воно відіграє особливо важливу роль. У такий спосіб отримується і накопичується певний фактичний матеріал, здійснюється аналіз, узагальнення та інтерпретація наукової інформації відповідно до теоретичної канви певного дослідження.

Дослідник-магістрант знайомиться з правилами роботи з літературою: складання попереднього бібліографічного списку джерел, підбір публікацій, опрацювання публікацій тощо.

Важливим джерелом накопичення інформації є вивчення та аналіз педагогічного досвіду. Цей метод становить складову педагогічного пошуку і застосовується з різною

Розділ I. Педагогічні проблеми обдарованої особистості

дослідницькою метою. Він допомагає виявити існуючий рівень функціонування навчально-виховного процесу, властиві йому протиріччя, розкрити елементи нового та раціонального у практиці кращих педагогів.

Від магістранта вимагається цілеспрямоване вивчення педагогічного досвіду, чітка «адресна спрямованість» дослідника, тобто, усвідомлення ним того, що необхідно вивчати.

Основними критеріями, що характеризують сутність і зміст педагогічного досвіду, є новизна, результативність, актуальність, перспективність та стабільність.

Кожний майбутній педагог так, як і молодий вчений, повинен оволодіти методами кількісної характеристики педагогічних явищ, оскільки вони дають можливість глибше пізнати їх природу та ефективніше використовувати у професійній діяльності.

Науково-дослідна діяльність магістрантів спрямована на розвиток у майбутніх педагогів та науковців здібностей до пошукової, дослідницької діяльності, творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також формування вмінь та навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання і виховання.

У нашій практиці широко використовуються завдання студентам магістратури для самостійної дослідницько-пошукової діяльності, що передбачають складання:

- узагальнюючих таблиць;
- структурних блок-схем лекції;
- кросвордів з теми;
- тестів з теми (одиничний, множинний, альтернативний і впорядкований вибір);
- переліку визначень ключових понять курсу, з посиланням на джерела;
- анотування статей (5-6 з однієї теми курсу), книги або окремих розділів, що пов'язані з темою;
- написання рефератів і доповідей за визначеними викладачем темами;
- різноманітні групові завдання, що передбачають розв'язання або підготовку проблемних ситуацій.

Науково-дослідна діяльність студентів магістратури впливає із завдань навчального процесу і сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Однією з провідних вимог до студентів магістратури є всебічний розвиток їх творчих здібностей та дослідницьких умінь.

В умовах активної творчої пізнавальної діяльності студентів магістерські роботи більше набувають характеру дослідницького пошуку. Студентам імпонують творчі завдання: підготовка доповідей, рефератів, дослідження шкільного досвіду, написання критичних статей і магістерських дипломних робіт.

Нами практикуються проведення мікродосліджень, що проводяться під час практики у різних навчальних закладах I-IV рівнів акредитації.

Мікродослідження пов'язані з виконанням навчальних завдань. Вони формують у студентів досвід наукової постановки та збирання експериментального матеріалу для

практичних занять з навчальних дисциплін. Одночасно, накопичується досвід вивчення та критичний аналіз наукової літератури (вітчизняної та зарубіжної), особливо тієї, що стосується методологічних питань та методів наукового дослідження. При написанні рефератів і доповідей, з вміщенням до них зібраних матеріалів, викристалізовується мова дослідника.

На консультаціях, практикумах, навчальних заняттях науково-педагогічного працівника допомагають студентам осягнути сутність науково-дослідницької праці, шляхи та способи організації дослідження, загальні та специфічні критерії з окремих наук, вимоги до літературного оформлення результатів наукової діяльності.

Результати науково-дослідницької діяльності, з різних дисциплін, магістранти можуть подавати в одній з форм: науковий звіт; наукова доповідь; методичні доробки з теми дослідження; наукова стаття.

У Житомирському державному університеті щорічно випускається збірник магістерських робіт, де друкуються тези, статті, результати мікродосліджень [4; 5].

Підсумком самостійної дослідницької діяльності студента магістратури має бути *магістерська робота*, яку можна назвати *дипломною*. Визначальною рисою такої діяльності є чітко виражений індивідуальний характер.

Дипломна магістерська робота є кваліфікаційним науково-практичним доробком, що містить математично обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, наукові положення і свідчить про спроможність студента самостійно проводити наукові дослідження з обраної галузі знань.

Результати досліджень мають бути апробованими у вигляді публікацій в періодичних виданнях та наукових збірниках, доповідях на наукових або науково-практичних конференціях тощо.

Тематика магістерських (дипломних) робіт з педагогіки визначається фаховими (випускаючими) кафедрами та кафедрами педагогіки, затверджується вченими радами факультетів і доводиться до відома студентів, одночасно з вирішенням питання про зарахування їх до магістратури.

Загальні критерії оцінювання цих робіт співпадають з критеріями оцінки дисертаційних робіт. Такими є: актуальність обраної проблеми дослідження, її теоретична і практична значущість, самостійність дослідницької діяльності, наявність експериментальних даних; новизна підходу до дослідження проблеми; методологічна обґрунтованість, адекватність методики дослідження його предмету; оформлення тексту, наявність обґрунтованих висновків; володіння науковою мовою.

Магістерські роботи віддзеркалюють два *рівні досліджень*: емпіричний і теоретичний. На першому рівні встановлюються нові наукові факти і, на їх основі узагальнення, формулюються емпіричні закономірності. На другому рівні формулюються основні, загальні закономірності, що дозволяють пояснити раніше відкриті факти, а також передбачити факти і явища, що відбудуться у майбутньому. Емпіричне дослідження націлене на певний педагогічний об'єкт, явище, процес або закономірність і спирається на

спостереження та експерименти. До методів емпіричного рівня дослідження належать такі: спостереження, анкетування, бесіда, інтерв'ю, тестування, експеримент, біографічний метод, метод вивчення продуктів діяльності.

Теоретичне дослідження пов'язано зі вдосконаленням та розвитком понятійного апарату педагогіки і націлене на різнобічне пізнання об'єктивної дійсності, разом з її суттєвими зв'язками й закономірностями. До теоретичних методів дослідження належать: аналіз та синтез, індукція та дедукція, логічні методи (порівняння, аналогія, класифікація), а також методи моделювання.

Необхідно зауважити, що експериментально-емпіричний та теоретичний рівні взаємопов'язані між собою. Теоретичні методи дослідження передбачають глибокий аналіз фактичного матеріалу, абстрагування від другорядного, розкриття суттєвих закономірностей процесу, явищ, пояснення зовнішнього внутрішнім тощо. Емпіричні методи передбачають дослідження на рівні явищ, теоретичні – на рівні їх сутності.

Спираючись на теоретичні методи дослідження, можна побудувати адекватну об'єктивну інтерпретацію накопичених педагогічних фактів. Будь-яке педагогічне явище можливо розглядати з позицій його впливу на загальний результат педагогічної роботи, у зв'язку з іншими явищами. Застосування аналітичних методів дослідження дає можливість у кожному педагогічному явищі виділити й розглянути окремі його сторони, ознаки, особливості, властивості. Аналіз допомагає розібратися зі складними явищами: відокремити різні факти, зіпоставити їх, виділити типові. Таким чином, створюється стратегія дослідження, що передбачає чергування як емпіричних, так і теоретичних методів.

Якість виконання науково-дослідної роботи залежить від готовності магістранта до її організації і проведення. Під готовністю ми розуміємо інтегративне динамічне утворення, що відображає здатність особистості під керівництвом науково-педагогічного працівника організувати власну науково-дослідницьку діяльність у процесі навчання та включає такі компоненти: творчі можливості, компетентність, оволодіння технологією наукового дослідження та викладу і захисту результатів наукового дослідження [2].

Творчі можливості – це система інтелектуально-творчих властивостей особистості, що сприяють успіху у творчій діяльності. Вона складається з таких підсистем:

- спрямованості (мотиви, інтерес, потреби);
- характерологічних особливостей особистості (цілеспрямованість, працездатність, сумлінність тощо);
- здібностей (індивідуальних особливостей творчих процесів);
- творчих умінь.

Необхідними індивідуально-творчими властивостями дослідника має бути:

1. Креативність мислення, тобто, здатність продукувати нові ідеї, гіпотези, способи вираження проблемних задач.

2. Інтуїція. Пряме бачення суті речей, знаходження правильного вирішення проблеми без усвідомлення шляхів і способів досягнення.

3. Творча уява. Самостійне створення нових образів, які реалізуються в оригінальних і цінних результатах діяльності.

4. Дивергентність мислення. Альтернативність, здатність запропонувати декілька підходів до розв'язання задачі та міняти їх, бачити проблеми, об'єкти в різних ракурсах.

5. Оригінальність мислення, тобто своєрідність якостей розуму, способу розумової діяльності, здатність створювати думки, що відрізняються від загально прийнятих поглядів.

6. Асоціативність мислення. Здатність використовувати асоціації, в тому числі аналогії, а також віддаленість асоціацій.

7. Інтелектуальна активність. Це інтегральний пізнавально-мотиваційний показник рівня розвитку творчої особистості, що базується на інтелектуальній ініціативі.

Інтелектуальна ініціатива – це не стимульоване зовні продовження мислення, це продовження розумової діяльності за межами заданої ситуації, що не обумовлена практичними потребами і негативною оцінкою діяльності.

Під поняттям «компетентність студента магістратури у науково-дослідницькій діяльності» ми розуміємо спеціальні і загальнонаукові знання, що слугують методологічною основою для організації та проведення дослідження (по кожного напрямку педагогічних досліджень вони різні), загальнонаукові, дослідницькі вміння, а саме:

- організувати власну розумову діяльність;
- здійснювати літературний пошук, бібліографічний огляд наукових джерел;
- обґрунтувати актуальність теми дослідження;
- чітко визначити мету і завдання дослідження;
- оперувати понятійним апаратом;
- володіти науковими методами пізнання;
- визначати об'єкт, предмет дослідження;
- формулювати гіпотезу, доводити або спростовувати її достовірність;
- обґрунтувати наукову новизну і практичну значущість дослідження;
- оформляти результати дослідження у числових і графічних формах;
- захищати результати дослідження у відповідній формі.

Володіння технологією наукового дослідження передбачає створення системного підходу до організації наукового дослідження. В основу його побудови покладено етапи та методи наукового дослідження. Це творчий пошук, що, як дидактичний процес, можна поділити на такі етапи: а) пошук проблеми; б) зосередження, заглиблення у проблему; в) збір інформації, об'єднання даних, що мають зв'язки; г) інкубація, аналіз, осмислення, систематизація матеріалу; г) усвідомлення або інсайт – виникнення ідеї; д) верифікація і застосування шляхом логічних роздумів або експерименту.

Виклад матеріалів дослідження залежить від рівня готовності магістра до науково-дослідницької діяльності.

Наші багаторічні спостереження, експериментальні дослідження дають можливість виділити чотири рівні готовності студентів до науково-дослідницької діяльності: 1) дуже низький; 2) низький; 3) достатній; 4) високий.

Дуже низький рівень готовності характерний для магістрів, у яких відсутній інтерес до науково-дослідницької діяльності. Основний мотив виконання наукової діяльності – необхідність отримати оцінку. Серед них більшість з низьким, іноді, з середнім рівнем розвитку творчих можливостей. Вони мають середній, іноді достатній рівень знань і не прагнуть знати більше, не володіють технологією дослідження і викладом матеріалу. Дослідницьку діяльність вважають за непотрібну.

Низький рівень готовності відрізняє студентів, які проявляють певний інтерес до окремих проблем, певного питання; мають середній розвиток творчих можливостей, поверхнево усвідомлюють сутність проблеми. Ініціатива організації наукового дослідження належить науково-педагогічному працівнику. Мігістрант допускає помилки в логіко-змістовній стороні дослідження, не завжди добивається єдності процесуальної і логіко-змістовної сторони. Бажання займатися науковою роботою майже відсутнє. Виклад результатів дослідження реферативний.

Достатній рівень готовності передбачає наявність інтересу до наукової роботи, високого або середнього розвитку творчих можливостей, знання сутності науково-дослідницької діяльності, без самостійного виявлення всіх її характерних ознак; добре володіння більшістю дослідницьких і деякими загальнонауковими вміннями, намагання єдності процесуальної і логіко-змістовної сторін при доборі форм і методів організації наукового дослідження; невміння самостійно планувати наукове дослідження у зв'язку з недостатньою компетентністю. Для цих студентів характерно бажання стати дослідником. Виклад матеріалу реферативно-аналітичний, іноді творчий.

Високий рівень готовності передбачає потребу у науково-дослідницькій діяльності, високий рівень творчих можливостей, знання суті науково-дослідницької діяльності, вміння самостійно виявляти характерні ознаки, володіння дослідницькими і загальнонауковими вміннями, знання основних форм і методів організації науково-дослідницької діяльності; досягнення єдності процесуальної і логіко-змістовної сторін при доборі форм і методів науково-дослідницької діяльності; визнання соціальної ролі дослідницької діяльності дуже важливою у становленні нашого суспільства.

Їх роботи відрізняє: розуміння суті наукового дослідження; вміння знаходити і формулювати проблему, ввести необхідний понятійний апарат; сформулювати об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, довести її або спростувати; здійснити вибір методів і конкретних методик дослідження, провести аналіз результатів дослідження, узагальнити, зробити правильні висновки, оцінити межі застосування дослідницької моделі.

Аналіз статей, творчих робіт магістрантів дає нам можливість виділити декілька характерних для них рівнів науковості і творчості:

- реферативний рівень (стислий письмовий виклад основних положень теорії, наукових праць з проблеми дослідження) (I-II рівень готовності магістрів до науково-дослідної діяльності);
- аналітико-реферативний (стислий виклад на основі аналізу, творчої обробки літературних джерел, аналіз фактів і теоретичне обґрунтування, систематизація,

класифікація, узагальнення. І на цій основі висловлювання критичних зауважень по суті опублікованого факту) (III-IV рівень готовності магістрів до науково-дослідної діяльності).

Кожний магістрант – неповторна особистість і розкритися може тільки в діяльності. Якою б не була діяльність (нудна, одноманітна, однопланова, різнопланова) потрібно шукати в ній творче застосування наявних можливостей. Лише на базі творчості можна відчувати емоційне піднесення та духовне зростання.

Використані літературні джерела

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. - 2 видання. – Київ: Центр учбової літератури, 2011.– 384 с.
2. Вітвицька С. С. Педагогічна підготовка магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методологічний аспект: Монографія. – Житомир: Видавництво: ЖДУ імені І.Франка, 2009. – 436 с.
3. Закон України „Про вищу освіту” // Інформаційний вісник МОН України. –2002. – №9. – С. 2-30. 181
4. Освіта ХХІ століття : професійно-педагогічний аспект : Збірник науково-методичних праць студентів магістратури // За заг. ред. проф. С.С. Вітвицької, доцента кафедри педагогіки Н.М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.. І. Франка, 2011. – 240 с.
5. Ступенева педагогічна освіта в умовах євро інтеграційних процесів: зб. наук.-метод. праць / за заг. ред. проф. С. С. Вітвицької, доц. кафедри педагогіки Н.М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.. І. Франка, 2012. – 272 с.

УДК 37.014.6:005.6+303.0947

Світлана Меркулова,
м. Київ

СКЛАДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В статті розкриваються організаційні аспекти процесу педагогічної орієнтації старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів, в тому числі технології управління процесом в сучасних умовах.

Приводяться дані емпіричного дослідження результатів процесу педагогічної орієнтації старшокласників. В якості критеріїв виступають якості особистості, що сприяють самоопределенню к педагогічній діяльності.